

שמיני - תשפ"ב

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

אכילה: אכילה מרובה לתענוג עלולה להביא לידי חטא

האדם, תהיה אכילתו לקיום גופו בלבד, ולא להמשך אחר התענוגים, כי ההמשך אחר התענוגים סיבת אבדן הגוף והנפש, וסיבת שישכח את העיקר. כי מתוך האכילה והשתיה יגבה לבו ויבוא לידי מכשולות וחסאים גדולים ולעשות מעשים אשר לא נעשו. והנה, אחי יוסף לא מכרוהו אלא מתוך אכילה ושתיה, שנאמר (בראשית ל"ז כ"ה) "וישב לאכל לחם וישאו עיניהם". ומטעם זה אמרה תורה שלא לאכול ביום הכפורים שהוא יום הדין לנפשות, כי תהיה אכילתו סיבה להחטיא את נפשו. ואפילו בדיני הוראה וממונות, אמרו (כתובות י: ועירובין סד.) אכל ושתה אל יורה. ולמה זה ממה שכתוב "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך" וסמך ליה "להורות את בני ישראל", כשתצטרכו להורות הזהירו מן היין לפי שהיין מבלבל את השכל ואינו מבדיל "בין הקודש ובין החול", ועל כן כתוב "ולהבדיל". כל זה ראייה כי האכילה והשתיה סיבה להעביר את האדם מקו התורה והעבודה ולהשליך כל חוקי ה' יתברך אחרי גוו, כל זה גרם לו כשאכל ושבע. ולכך צותה תורה (דברים ח' י') "ואכלת ושבעת וברכת", כלומר אחר שתאכל ותשבע ואתה קרוב לפרוק עול, "וברכת את ה' אלקיך" - באותה שעה תצטרך לברך, שתקבל עליך עול מלכותו ותברך לשמו. (רבינו בחיי שולחן של ארבע - שער ב').

וְאֵת שְׁעֵיר הַחֲטָאֵת דָּרַשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שָׂרְף וַיִּקְצַף עַל אֱלֹעֶזֶר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתֵרִים לֵאמֹר, מִדּוֹעַ לֹא אֶכְלֶתֶם אֶת הַחֲטָאֵת בְּמִקּוֹם הַקֹּדֶשׁ וְגו' (ויקרא י' ט"ד-י"ז)

כעס: שכחת התורה ע"י הכעס

הודאה על טעות - ענוה: להודות על מה שטעה

דרך ארץ: אין להשיב במקום אביו, ואין להשיב את רבו

אמר רבי הונא, בשלשה מקומות כעס משה ונתעלמה ממנו הלכה (בשלשה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות (ספרי - מטות פ"ט ק"ז, ע"ש)), ואלו הן: בשבת, ובכלי מתכות, ואונן. וכו'. באונן מניין? שנאמר "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר", וכיון שכעס נתעלמה ממנו הלכה - שאונן אסור לאכול בקדשים.

"על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר", רבי פנחס ורבי יהודה ברבי סימון, אמר להם "אף אתם לא נשאתם [מן המיתה], שגם עליהם נקנסה מיתה אלא שהועיל תפילתו של משה על המחצה, כדאיתא בויקרא רבא י' ד' (מתנות כהונה)).

"וידבר אהרן אל משה" (ויקרא י' ט), בדיבור ענה כנגדו (כלומר, בכח, דהול"ל "ויען" או "ויאמר" (מתנות כהונה)) אין "דיבור" אלא לשון עז (ספרא - שמיני פרשה א' פרק ב'), "הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם" (ויקרא שם), אמר לו "היום מתו, והיום אוכל בקדשים!?! מיד דרש אהרן קל וחומר למשה "ומה מעשר הקל, אסור לאונן; חטאת דחמיר, אינו דין שיהא אסור באונן!?! מיד "וישמע משה וייטב בעיניו" (שם שם כ') - הוציא כרוז לכל המחנה ואמר "אני טעיתי את ההלכה, ואהרן אחי בא ולימד לי!"

אלעזר ידע את ההלכה ושתק, [וגם] איתמר ידע את ההלכה ושתק. [ובזכות זה] זכו ונתייחד הדיבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם, הה"ד (ויקרא י"א א') "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם", תני ר' חייא, "לאמר אליהם" - לבנים, לאלעזר ואיתמר (נתייחד הדיבור עליהם וכו' בחייהם", פ"י שאילו הזכיר שמם במותם היה ג"כ ראייה שהם גדולים בעיני ה', וכמ"ש בזוהר (שלח דף קנז.) בענין צלפחד, על שהזכיר הש"ת שמו במותו

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (ט' א')

תלמידי חכמים: מעלת תלמידי חכמים, ובפרט זקני ת"ח

"ולזקני ישראל", אמר רבי עקיבא, נמשלו ישראל לעוף (דכתיב (שיר השירים ב' י"ד) "יונתי בחגוי הסלע", וכתיב (תהלים ס"ח י"ד) "כנפי יונה נחפה בכסף" (יפה תואר)), מה העוף הזה אינו פורח בלא כנפים, כך ישראל אין יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם ("זקנים" היינו תלמידי חכמים, כדאמר בקידושין (ב:)) אין "זקן" אלא זה שקנה חכמה, והם סתם "זקנים" הנזכרים בדבריהם ז"ל. והנה, בשמות רבה הגירסא "אף ישראל אינן יכולין לעמוד אלא בזקנים", ולפי גירסא זו מירי לענין עצה ולימוד וזכות; ונדמו לכנפים, כי הם סוככים בכנפיהם על ישראל; ועוד, שהכנף רמז לחכמה שבה יגבירו עוף. ולפי הגירסא בויקרא רבה ד"אינן יכולים לעשות דבר חוץ בזקניהם" מירי לענין לימוד ועצה לכל מעשה אשר יעשו. (יפה תואר)).

אמר רבי יוסי בר חלפתא, גדולה זקנה (פי' גדולה חכמת התורה שעליה נקרא בעליה "זקן" כמו שדרשו בקידושין (ב:)). (מתנות כהונה). **אם זקנים הם, חביבין הם** (שהשיבה נאה לחכמים, כקנקן ישן מלא ישן (מת"כ); **אם נערים הם, נטפלה להן ילדות** (פי' הילדות טפל והחכמה עיקר (מת"כ); **אם נערים הם והמה חכמים מחוכמים, הרי הם נקראים "זקנים"**, והילדות היא טפל להם (נחמד למראה). אבל ביפה תואר פי' דאע"ג דסתם "זקנים" חכמים, מ"מ גדולה הזקנה ממש, הלכך **אם החכמים זקנים הם ממש, הם חביבים ודאי**; אבל אם נערים הם, נטפלה בהם ילדות, כי אין דעתם שלימה מצד הילדות, ולכן אינן חביבין בהחלט). **(ויקרא רבה י"א ח', ושמות רבה ה' י"ב).**

[תניא, רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר, תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם, שנאמר "בישישים חכמה ואורך ימים תבונה". ועמי הארץ, כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהן, שנאמר "מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יח". **(שבת קנב).** **ובמסכת קינים** (פרק ג' משנה ו') הגירסא: זקני עם הארץ, כל זמן שמזקינין דעתן מיטרפת עליהן, שנאמר וכו', אבל זקני תורה אינן כן, אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתישבת עליהן. ע"כ.]

"זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין וכו'", אפשר לתת טעם לזה, דעם הארץ שאין בו תורה, על הרוב חוטא כמה חטאים בבלי דעת, ובכל חטא הסט"א נכנסת בקרבו, וכשהזקין הרי הוא מלא זוהמת הסט"א, ולכן דעתם מטרפת עליהם, שהסט"א הזקינה ונשתרשה בו וניצוצי השכינה אשר היו בו מעט מעט בלכתם ילכו, ולכן אובד עצות הוא, וזהו שאמר "מסיר שפ"ה" גימטריא "שכינה". כל קבל דנא, זקני תורה מנגד לאיש כסיל, כי הרבו תורה ונתרבת הקדושה, ולכן דעתם מתישבת עליהם. **(החיד"א ז"ל פתח עינים על קינים שם).**

ובכלי יקר (בראשית כ"ג א') כתב: החסידים אע"פ שכל ימיהם שלמים, מ"מ יותר הם קונין שלימות בשנים האחרונים הקרובים לשערי מות מבמימים הקודמים, הן מצד שזקני תלמידי חכמים מוסיפין חכמה, הן מצד שאז הם הולכים ומתקרבים ביותר אל האור הנצחי. עכ"ל (וע"ע בדבריו על בראשית כ"ה כ"ו, וכ"ז א', עוד כיוצא ב').

ומענין לענין באותו ענין, איתא **בבבא בתרא (יב.)** מיום שחרב בית המקדש, אע"פ שניטלה נבואה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה. **ופירש הרמב"ן ז"ל:** אע"פ שניטלה נבואת הנביאים - שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים - שהיא בדרך החכמה, לא ניטלה, אלא יודעים האמת ברוח הקודש שבקרבם, עכ"ל. [

יִין וְשִׁכָר אֵל תִּשְׁתְּ אֶתְּה וּבְנִיךָ אֶתְּה בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגו', וְלֹהֲבִדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטְּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר, וְלִהְיוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַחֻקִּים וְגו' (ויקרא י' ט"ו-י"א)

אמרו בש"ס (יומא שם) "ונטמאתם במ", אל תיקרי "ונטמאתם", אלא "ונטמתם", שהעבירה מטממת לבו של אדם. כי מסלקת ממנו הדעה האמיתית ורוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי ב' ו') "כי ה' יתן חכמה", והנה הוא נשאר בהמי וחומרי משוקע בגסות העולם הזה. והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו. וכו'.

והנה, מי שיש לו מוח בקדקדו, יחשוב איסורי המאכל כמאכלים הארסיים או כמאכל שנתערב בו איזה דבר ארסי. כי הנה אם דבר זה יארע, היקל אדם על עצמו לאכול ממנו אם ישאר לו בו איזה בית מיחוש, ואפילו חששא קטנה?! ודאי שלא יקל! ואם יקל, לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור. אף איסור המאכל, כבר בארנו שהוא ארס ממש ללב ולנפש. אם כן מי איפוא יהיה המיקל במקום חששא של איסור אם בעל שכל הוא. ועל דבר זה נאמר (משלי כ"ג ב') "ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה". (מסילת ישרים פרק י"א, וע"ש ועד).

אומרו "ולא תטמאו בהם", אולי שיכוין לומר שצריכין ישראל להזהר לכל יכנסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין השוגג למזיד במציאות זה כשוגג כמזיד, כי התיקוב יעשה מעשהו בנפש אדם אפילו בהיסח הדעת, אלא שישתנה הפגם - במעשה מזיד תעשה נפשו שקץ, ובשוגג תטמא נפשו ותטמם, והוא אומרו "ולא תטמאו ונטמתם במ". וצריך האדם ליזהר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוף זה, ומה גם בזמנים אלו שנזהם האויר והארצות כולן יחד ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוף, שומר נפשו ישמור את הדבר. (אור החיים ויקרא י"א מ"ד).

מצוות ה': הקב"ה בטובו משלם שכר טוב גם על אזהרות שלא נתבל בדברים רעים "כולו מחמדים" (שיר השירים ה' ט"ז), אמר רבי חייא בר אבא, בנוהג שבעולם, פועל עושה עם בעל הבית, על ידי שהוא מנבל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו (ר"ל שעושה דבר מגונה נגד טבעו, על כן ניתן לו שכרו - שכפה עצמו לעשות נגד הטבע (עץ יוסף)). אבל הקב"ה אינו כן, אלא מזהיר את ישראל ואומר להם "אל תנבלו עצמכם בדבר רע ואני נותן לכם שכר טוב", הדא הוא דכתיב "אל תשקצו את נפשתיכם וגו'", "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכו' אני ה'" (ויקרא י"ט כ"ח). מהו "אני ה'"? נאמן אני לשלם מתן שכר על כך. אתמהה (בתמיהה, וכי ראוי לתת שכר על דבר שהוא להנאתו וטובתו?! הרי שאין לך חייך מתוק מזה (מתנות כהונה)), הוי "כולו מחמדים" (הנאת המצוה, והנאת השכר (מהר"ד)). (במדבר רבה י' א', ושיר השירים רבה פרק ו').

ישראל ואוה"ע: רק בני" הוזהרו על דברים המטמאים, שרק הם מוזמנים לחיי עוה"ב "אָהַ וַיִּתֵּן גֹּיִם" (תבוקו ג' ו'), התיר להם את האסורים ואת השקצים ואת הרמשים. משל למה הדבר דומה, לרופא שהלך לבקר ב' חולים. ראה אחד מהם שהיה בסכנה (והיה הולך למיתה (ויקר"ד)), אמר לבני ביתו "תנו לו כל מאכל שהוא מבקש". ראה האחד שעתיד לחיות, אמר להם "כך וכך מאכל יאכל, כך וכך לא יאכל". אמרו לרופא "מה זה? לזה אתה אומר יאכל כל מאכל שהוא מבקש, ולאחר אמרת לא יאכל כך וכך?!" אמר להם הרופא "לזה שהוא לחיים אמרתי לו 'זה אכול, וזה לא תאכל'; אבל אותו שהוא למיתה אמרתי להם, כל מה שהוא מבקש תנו לו, שאינו לחיים". וכך הקב"ה התיר לגוים השקצים והרמשים [ואת כל העבירות, לפי שהן לגיהנם (תנחומא ישן)], אבל ישראל שהם לחיים (לחיי עולם הבא (ויקר"ד)) אמר להם (ויקרא כ' כ"ו) "והייתם לי קדושים כי קדוש אני", "אל תשקצו את נפשתיכם", את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו, "לא תטמאו בהם ונטמאתם במ", למה? שהם לחיים שנאמר (דברים ד' ד') "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום". (פי' הקב"ה יודע שלא יוכלו אוה"ע לשמור דרך עץ החיים לחיות לעוה"ב, ולכן לא ציום. אי נמי, ישראל הם חיים מצד נפשם שהיא חלק אלוך ממעל חצובה מקום החיים, ולזה ראוי להזהירם, אבל אוה"ע נפשתיים מאוצרות נכרים ומסטר דשמאלא, כמבואר ליודעים חן, ולזה לא ישתדל ה' בהם. (יפה תואר)). (תנחומא שמיני סימן ו', ויקרא רבה י"ג ב').

ידע שהוא בן עוה"ב; אך שאלעזר ואיתמר זכו יותר - שקרא שמותם בחייהם, וביותר - בדיבור של מצוה בנבואה (מהר"ד)). (ויקרא רבה י"ג א').

[כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו. (פסחים טו:)].

[הכעס גורם עזות לאדם, ומחמת הכעס לא ייכנע וגם לא יודה על האמת. ואמר החכם, כשתרצה להתחבר עם אדם, הכעיסהו, ואם יודה לך האמת בשעת כעסו - התחבר לו, ואם לאו - עזוב אותו. הכעס מביא לידי טעות. מי לנו גדול ממשא רבינו ע"ה, שכעס בשלשה מקומות ובא לכלל טעות, כמו שנאמר "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר", וכו'. ועתה הבן, אם כך הגיע למשה רבינו ע"ה, מה יגיע לכסילים הכועסים?! ולכן אמר שלמה (קהלת ז' ט') "אל תבהל ברוחך לכעוס".

[ארחות צדיקים שער הכעס].

אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם, כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדושים וגו'

ויקרא י"א מ"ג-מ"ד)

עבירה - מאכלות אסורות - קדושה: עבירה מטמאת את האדם ומטממת את לבו - ובפרט מאכלות אסורות - המקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה וכו'

תנא דבי רבי ישמעאל, עבירה מטממת לבו של אדם, שנאמר "ולא תטמאו בהם ונטמתם במ", אל תקרי "ונטמאתם" אלא "ונטמטם" (העבירה מטממת ומטמאה (ספר הרוקח - הל' חסידות שורש נקיות)).

תנו רבנן, "ולא תטמאו בהם ונטמתם במ", אדם מטמא עצמו מעט, מטמאין אותו הרבה (פי' מניחין אותו ליטמא הרבה, והכי קאמר קרא: אל תטמאו בהן, ואם תטמאו - סוף "ונטמתם" (רש"י)); מלמטה, מטמאין אותו מלמעלה (כלומר, שיש הרבה משטינים להטעותו, כדכתיב (זכריה ג' א') "והשטן עומד על ימינו לשטנו" (ריטב"א)); בעולם הזה, מטמאין אותו לעולם הבא (פי' לעונשו בגיהנם ורוחות הטומאה שיהיו שולטין בו שם (מהרש"א)).

תנו רבנן, "והתקדשתם והייתם קדושים", אדם מקדש עצמו מעט, מקדשין אותו הרבה (פי' "והתקדשתם" מעט, "והייתם קדושים" הרבה, הבא ליטהר מסייעין אותו (רש"י)), מסייעין אותו להתקדש הרבה (מהרש"א); אדם מקדש עצמו מעט לפי שיעור דעתו ומעשיו, כל שהן לשם שמים בכונה כוללת [אף שאינו מכוון בסוד הדבר], הוא יתברך ברחמיו מקבלו ו"מעשה ידינו כוננה עלינו", ונמשך שפע רב והרבה קדושה עליו (פתח עינים (להחיד"א ז"ל)); מלמטה (שמתעורר לקדש נפשו מן הבא בידו (פתח עינים)), מקדשין אותו מלמעלה (פי' מקדשין אותו המלאכים הקדושים מלמעלה (ריטב"א); מקדשין אותו מלמעלה בכל מסילות דרכי מקורי נשמתו בעולמות העליונים (פתח עינים)); בעולם הזה, מקדשין אותו לעולם הבא. (יומא לט.).

[קרא ד"אל תשקצו וגו'" לא איירי בעבירות, אלא "לא תטמאו בהם ונטמאתם במ" כלומר בשרצים הטמאים. ושמה הכי דרש: שהמשקץ נפשו בשרצים, הרי זה עבירה בידו, והם מצווים ב"אל תטמאו בהם", וחזר לומר "ונטמתם במ" לומר שהטמטום אינו מחמת השרצים עצמם שהם טמאים, אלא מסיבת שעבר על מצותו יתברך; ותהיו מטוממטים במ בשביל העבירה שעבר על אזהרתם, שאם הוא מצד טומאת השרצים הו"ל לומר "אל תטמאו ונטמתם", ומדקאמר "בם" הוא על העבירות. (פירוש הרי"ף [על עין יעקב] - יומא שם).

זה שטמטא עצמו ולבו, מטמטם לבו; לכך נקרא הרשע "כסיל" (ע"י קהלת ז' כ"ה).

(עיון יעקב [על עין יעקב] - יומא שם).

כתבו חכמי האמת כי איש ישראל מפאת נשמתו ושרשו שורה בו הקדושה, וכשעובר עבירה מסתלקת הקדושה ותיכף הסט"א באה ונהייתה שם, והיא מטממת לבו של אדם. וזהו שאמרו עבירה מטממת, כלומר ע"י העבירה, כי באה הסט"א בקרבו, ע"ז מטממת לבו של אדם. (החיד"א ז"ל - פתח עינים על יומא שם).]

ענין הטומאה, ידוע לחכמים שחילש כח הנפש השכלית ויעררב אותה ויפריד בינה ובין השכל עליוני השלם, ותהי נפרדת עד אשר תטהר, וכמו שכתוב בענין הטומאה "ולא תטמאו בהם ונטמתם במ", ודרשו ז"ל (יומא לט.) "ונטמתם במ", כלומר שמעיינות השכל מטממטים בטומאה. (ספר החינוך מצוה שס"ב).